

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Zdeněk Polách

Zahraniční politika a její dopady na vládu Filipa IV. Sličného

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím citované literatury a použitých zdrojů pod odborným vedením doc. Mgr. Antonína Kalouse, M.A., Ph.D.

V Olomouci 20. 4. 2018

.....
Zdeněk Polách

Jméno a příjmení	Zdeněk Polách
Katedra	Katedra společenských věd
Vedoucí práce	doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.
Rok obhajoby	2018

Název práce	Zahranichní politika a její dopady na vládu Filipa IV. Sličného
Název práce v angličtině	Foreign policy and its influence on the reign of Philip IV the Fair.
Anotace práce	Bakalářská práce se zabývá zahraniční politikou francouzského krále, vymezuje nejdůležitější diplomatické konflikty jeho vlády a sleduje dopad politických rozhodnutí na situaci ve Francii.
Klíčová slova	Francie, středověk, Kapetovci, zahraniční politika, Anglie, papežství, Flandry
Anotace práce v angličtině	The Bachelor thesis deals with the foreign policy of the French king, outlines the most important diplomatic conflicts of his reign and maps the influence of political decisions on the state of affairs in France.
Klíčová slova v angličtině	France, Middle Ages, Capetian dynasty, foreign policy, England, Papacy, Flanders
Přílohy vázané v práci	1
Rozsah práce	47
Jazyk práce	čeština

Obsah

1	Úvod	5
2	Vývoj vztahů s Anglií.....	7
2.1	Aragonský problém.....	8
2.2	Potíže s vazalstvím.....	10
2.3	Usmíření.....	13
3	Konflikt se Svatým stolcem.....	16
3.1	<i>Clericis laicos a Ineffabilis amor</i>	17
3.2	Od <i>Romana mater ecclesia</i> k <i>Etsi de statu</i>	18
3.3	Nová roztržka	18
3.4	“Atentát” v Anagni.....	20
4	Krize ve Flandrech	23
4.1	Eskalace.....	23
4.2	Bruggská matutina a katastrofa u Courtrai.....	25
4.3	Odveta	26
5	Sňatková politika	29
5.1	Jana I. Navarrská.....	29
5.2	Dcery francouzských králů	31
5.3	Princezny ve věži	33
6	Kontakt se vzdálenějšími dvory	36
6.1	Římský král	36
6.2	Stará aliance	37
6.3	Chán	38
7	Závěr.....	40
8	Použité prameny a literatura	42
	Prameny.....	42
	Literatura	42
9	Resumé	44
10	Obrazová příloha.....	45

1 Úvod

“Ten, kdo jedná s Francouzi, jedná s ďáblem.”

Takovými slovy častoval papež Bonifác VIII. anglické vyslance, když byla obě království ve válce kvůli sporného území Akvitánie.¹ Angličané by se neměli pouštět do dobovačných dobrodružství a raději si mají hledět svého, aby se nenechali hloupě obehrát francouzským králem, jako se to stalo tentokrát. Kdo vlastně byl onen ďábelský francouzský král? Jaká byla jeho agenda, co se jednání s cizími panovníky týče? Čeho hodlal dosáhnout, a jakých praktik se pro to nebál použít?

Tato práce si klade za úkol představit Filipa IV. Sličného v trochu jiné rovině, než je obvyklé. Dodnes jde o vládce kontroverzního a zároveň tajemného, o jehož osobním životě víme jen pramálo.² Pro historiky je to především panovník, jenž s pomocí málo urozených rádců a legistů reformoval a centralizoval Francii a vytvořil z ní fungující „stát“, čímž značně předběhl svou dobu, a jehož odkaz byl rozmetán jeho následovníky.³ Také je to král, který se postavil moci papeže a v přímém souboji jej porazil, stejně jako je mužem stojícím za rozprášením řádu templářů.

Tyto tři oblasti představují těžiště bádání o vládě Filipa IV. Sličného. Jen málokdo se ale zastaví nad Filipovou evropskou politikou. Byl králem, jehož prsty ovlivňovaly dění od Pyrenejského poloostrova až po Konstantinopol, od Sicílie po Skotsko. Už v mládí se stal přední postavou evropské politiky a jeho postavení se jen umocňovalo s tím, jak postupně porážel a podroboval si své protivníky. Lišil se od svého otce a děda – byl pragmatický, neštil se ohýbat feudální zvyklosti a využít lsti pro dosažení svých cílů, zároveň se ale snažil za každou cenu vyhnout otevřené válce. Není tedy

---

¹ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 167.

² LANGLOIS, Ch.-V.: *Saint Louis, Philippe le Bel, les derniers Capétiens directs*. In: LAVISSE E. (ed.): *Histoire de France III*. Paříž 1901, s. 119.

³ BORDONOVE, G.: *Filip IV. Sličný*. Praha 2007, s. 241.

překvapením, že figuroval ve fantaskních představách už svých současníků, kteří mu do ruky vkládali vládu nad celým křesťanským světem a viděli v něm postavu až mesiášskou, která má svou autoritou zajistit mír v Evropě a úspěšné znovudobytí Svaté země, jako tomu bylo v případě Pierra Dubois, právníka anglického krále.⁴

Mladý Filip se na trůn dostal roku 1285, jako teprve sedmnáctiletý, po smrti svého otce na neblahé křížové výpravě do Aragonu. Tou dobou byl už rok ženat s Janou I., mladičkou královnou Navarry a hraběnkou ze Champagne.⁵ Po svém otci zdědil nejenom kapetovskou krásu, ale především nechtěnou válku v cizině, rozháranou domácí šlechtu, prázdnou pokladnu a nepřátele na každém kroku. Naopak se od svého otce lišil rozvahou (kterou někteří považovali až za nerozhodnost), chladným temperamentem a schopností kalkulovat. Bernard Saisset, biskup z Pamiers a Filipův zuřivý odpůrce, o něm řekl: „Náš král je jako nejkrásnější z ptáků.“, ale zároveň „Není ani mužem, ani zvířetem. Je jako socha.“⁶

Na následujících řádcích je tedy demonstrováno, jak se mu z problematické situace podařilo vyvléci a proměnit ji ve svůj prospěch, jak v soubojích se svými protivníky získával celoevropskou autoritu, jak ji využíval k zpevnění moci francouzského království a jak dalece skutečně sahal jeho politický vliv. Podstatná pasáž je v této práci věnována i jeho sňatkové politice, která ironií osudu v kombinaci s největší politickou chybou jeho vlády vedla k pádu kapetovského domu. Prameny z této doby jsou sice poměrně četné, ale zato velmi roztržité a značně mozaikovitě. Je tedy třeba využít mnoha zdrojů, aby dohromady vytvořily obraz událostí z přelomu století a umožnily jejich interpretaci.

---

⁴ DUBOIS, P., LANGLOIS Ch.-V. (ed.): *De recuperatione Terre Sancte*. Paříž 1891.

⁵ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 204.

⁶ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*, Paříž 2014, s. 13.

2 Vývoj vztahů s Anglií

V době nástupu mladého Filipa na trůn byla situace mezi anglickým a francouzským králem napjatá a nejistá už po několik století. Mezi oběma se událo mnoho konfliktů, a ještě mnoho dalších je v následujících stoletích čekalo. Filip II. August zanechal svým následovníkům konsolidované území a značně přispěl k oslabení pozic anglického krále na kontinentě, kterému tak z kdysi rozsáhlého panství zbylo jen vévodství akvitánské. I to však představovalo značný problém – především nemělo jasně vytyčené hranice, čehož pohraniční šlechta s chutí využívala.⁷ Dalším problémem pak byl samotný lenní vztah mezi francouzským králem a vévodou akvitánským – anglický král musel za toto území vzdát hold, a také všechny právní konflikty mezi vévodou akvitánským a jeho dalšími vazaly byly řešeny parlamentem v Paříži, což pro anglického krále představovalo dvojí potupu.

Proti sedmnáctiletému Filipovi stál o třicet let starší Eduard I., pro svou postavu přezdíváný „Dlouhán“ (Longshanks), později známý také jako Kladivo na Skoty. Byl to muž zkušený a bitvami zocelený, ať už těmi doma v Anglii proti vzpurným baronům, které nakonec v bitvě u Eveshamu porazil a navrátil tím moc do rukou krále, svého otce, nebo také výpravou do Svaté země, kterou podnikl v 70. letech. Při zpáteční cestě složil roku 1273 hold Filipovi III. v Paříži, pročež se odebral do Akvitánie, kde podle francouzských kronikářů pobyl celý rok.⁸ Eduard I. si dobře uvědomoval problémy, které v Akvitánii doutnaly v důsledku velké vzdálenosti od obou center moci – francouzského krále v Paříži a vévody akvitánského v Londýně. Navíc Akvitánie byla klíčová pro jeho „hispánskou“ politiku – vždyť jeho manželkou byla Eleanora Kastilská a bylo to

---

⁷ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 39.

⁸ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 27.

v kastilském Burgosu, kde se s ní oženil a kde byl také pasován na rytíře králem Alfonsem X. Moudrým, Eleanořiným bratrem.⁹

Obvyklým postupem francouzského krále bylo rozdmýchávání nespokojenosti šlechty a následné využívání jejich odvolání k pařížskému parlamentu, jako například v případě otázky následnictví v Bigorre, která byla nakonec vyřešena ve prospěch Filipovy manželky Jany Navarrské. Další územní spory vyvstávající z Pařížské smlouvy z roku 1259 byly vyřešeny v Amiensu roku 1279, kdy se Filip III. vzdal Santoigne a Agenais, výměnou za přepuštění Quercy.¹⁰ V tom samém roce zdědila Eleanora Kastilská hrabství Ponthieu, čímž se vytvořil nový třetí bod. Filip III. se také nešťítel povolat vévodu akvitánského do zbraně během svých četných kampaní – Eduard tak mnohokrát stál před těžkým rozhodnutím, zda uposlechnout svého lenního pána, a vytáhnout tak proti svým příbuzným v Kastilii či Aragonu. Snažil se rozhodnutí oddalovat, až jej nakonec vysvobodila brzká smrt francouzského krále.

2.1 Aragonský problém

I přes toto všechno byly vztahy mezi Eduardem a nově nastoupivším králem Francie klidnější než dříve. Oba řešili jiné, dlouhotrvající konflikty, a tak netoužili postupovat navíc proti sobě. Filip IV. se snažil vyváznout z války proti aragonskému králi, do které Francii zavlékł jeho otec, a proti které se stavěl od samého začátku, jak dokládají jeho dopisy adresované aragonskému králi Petrovi.¹¹ Expedice stála pokladnu obrovské sumy a křížová výprava do Aragonu se tak stala prvním ostrým testem diplomatických schopností mladého krále. V cestě z konfliktu stál papež Honorius IV., který trval na pokračování výpravy, opětovně exkomunikoval Alfonse a Jakuba

---

⁹ COCKERILL S.: *Eleanor of Castille*. Amberley 2014, s. 25.

¹⁰ GAILLARDIN C.: *Histoire du Moyen âge: Rivalité de la France et de l'Angleterre au XII et XIII siècles*. Paříž 1836, s. 388.

¹¹ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 32.

Aragonské a opět přenechal církevní desátky francouzskému králi pro účely financování konfliktu. V květnu téhož roku se anglický král odebral do Francie, kde ústy svého kancléře, Roberta Burnella, biskupa z Bath a Wells, složil hold a během něho prohlásil: „Pane francouzský králi, král Jindřich, otec našeho pána, krále Anglie, vznesl určité požadavky k vašemu předkovi králi Ludvíkovi, o nichž byla mezi nimi sepsána mírová smlouva. Jindřich podle této dohody složil lenní slib nejen za Akvitánii, ale i za provincie, které se mu král toutéž smlouvou zavázal předat. Král, můj pán, jenž je zde přítomen, vzdal stejný hold vašemu otcí, králi Filipovi, za týchž podmínek. Přesto, Sire, smlouva nebyla přesně dodržena. Přestože by důvodně, jak míní mnozí rádcové, mohl o tomto holdu diskutovat, nechce v současnosti začínat diskuse o tomto tématu, pokud mu jako dobrý pán stvrdíte mír a budete odstraňovat a pokutovat všechna jeho narušení.“ Tento proslov byl přítomnými zaznamenán a společně s dalšími smlouvami, dohodami a listinami ho publikoval anglický historik Rymer v 17. století.¹²

Oba vládci byli nakloněni kompromisům, a tak během pobytu anglického krále na francouzském dvoře došlo k potvrzení platnosti Pařížské smlouvy, přesto se však Filipovi podařilo udržet si Quercy, výměnou za roční rentu králi Anglie – to Filip obratně zdůvodnil nedostatkem důkazů a úmrtím všech svědků.¹³

Eduard se poté přesunul do Akvitánie, kde fungoval jako arbitr probíhajícího aragonského sporu, zatímco zúčastněné strany neochotně válčily dál. Filip manévroval tak, aby nebyl nucen se do bojů přímo zapojit (příčemž ale církevní desátky vybíral nadále) – a tak se zřekl obhajoby nároků infantů z La Cerdy, čímž na svou stranu získal Kastilii, či využil svého spojence krále Jakuba II. z Mallorky.¹⁴ Eduardovy snahy o mír byly zhceny smrtí papeže Honoria IV. a neschopností konkláve zvolit papeže nového,

---

¹² BORDONOVE, G.: *Filip IV. Sličný*. Praha 2007, s. 34.

¹³ Tamtéž, s. 35.

¹⁴ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 72.

jehož stvrzení bylo nutné pro ukončení konfliktu. Nový papež Mikuláš IV. pak udělal úplný opak - propuštěného Karla II. korunoval na sicilského krále, čímž znovu rozvířil situaci na Pyrenejském poloostrově.¹⁵ A tak bylo na Filipovi, který se až do této chvíle držel spíše v pozadí tohoto celoevropského konfliktu, aby přesvědčil vyčerpané strany ke kompromisu, který byl uzavřen roku 1291 v Tarasconě.¹⁶ Paradoxně právě francouzský král na této smlouvě vydělal nejvíce – zatímco ostatní se museli uchýlit ke kompromisům a víceméně došlo k udržení statu quo, Filipův bratr Karel z Valois sice přišel o titulární post krále Aragonie, výměnou ale získal sňatkem s Markétou, dcerou Karla II., pro Francii bohatá panství Maine a Anjou. Jak aragonský král, tak papež zemřeli brzy po stvrzení smlouvy a Filip se tak konečně mohl odpoutat od spleť středomořské politiky a koncentrovat se na situaci doma. Filip IV. Sličný tak poprvé ukázal svou diplomatickou obratnost, když se mu nejen podařilo uklidnit vleklý a náročný konflikt, ale bez přímého zásahu z něj ještě vytěžit přímé zisky, nové spojení, a především zvýšení prestiže.

2.2 Potíže s vazalstvím

Trnem v oku byl poté francouzskému králi dlouhodobý pobyt Eduarda I. v Akvitánii, kde pod záminkou arbitráže v aragonském konfliktu objížděl své vazaly, zpevňoval hrady a až příliš se angažoval v akvitánské domácí politice. Rozbuškou konfliktu se staly střety mezi normanskými a bayonnskými námořníky, které poškozovaly anglické zájmy tak výrazně, že byl Eduard I. nucen sestavit flotilu a skoncovat u Saint-Mathieu s normanskými piráty.¹⁷ Historikové se jako v mnoha dalších bodech Filipovy vlády nedokáží shodnout, zda Filip eskalaci vztahů plánoval a zda konfiskace Guyenne

---

¹⁵ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 213.

¹⁶ ALTAMIRA, R.: *A History of Spain from the Beginnings to the Present Day I*. Londýn 1966, s. 245.

¹⁷ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 218.

byla vždy jeho cílem, či zda jen využil příznivé situace a zpříšňoval svou rétoriku proto, že si byl vědom problémů, do jakých se Eduard I. zapletl na Britských ostrovech.

Eduard byl předvolán před pařížský parlament. Anglický vyjednaváč Edmund z Lancasteru, příbuzný anglického krále a manžel vdovy po navarrském králi, tedy matky Filipovy manželky, dokázal nakonec vyjednat ústupky – došlo pouze k předání šesti pevností a dvaceti rukojmích. Až pozdě si anglická strana uvědomila, že byla podvedena, když pod záminkou udržení pořádku obsadil Filip vojskem nejdůležitější města vévodství. Znovu vyslovil požadavek na dostavení anglického krále před parlament, na což měl ostatně jako jeho lenní pán právo, a když ten neuposlechl, oficiálně území zkonfiskoval. Obratem se Eduard zřekl svého lenního závazku, což s velkým opovržením komentuje kronika Viléma z Nangisu.¹⁸

Opětovná roztržka obou království byla tak dokonána. Filip IV. využil příznivé situace, kdy Eduarda vázaly problémy ve Skotsku a Walesu, stejně jako prázdná pokladnice. Obratným ohýbáním feudálních zvyklostí a s pomocí podvodu obsadil bez větších obtíží Guyenne. Filip se neštítěl diplomatických kliček, oddalování schůzek či planých slibů, aby znovu dosáhl svého bez nutnosti tasit meč. Filipův netradiční postoj k válčení znovu přinesl své ovoce – stejně jako při křížové výpravě proti aragonskému království, i nyní stačilo počkat na vhodnou příležitost a konflikt se vyřešil v podstatě sám, a znovu ve prospěch francouzského krále.

Král Eduard se s tímto samozřejmě nehodlal smířit, a začal budovat jakousi „koalici“ spojenců, čehož si ve své veršované kronice všiml Petr Langtoft.¹⁹ Mezi nimi byli například římský král Adolf Nasavský, arcibiskup kolínský, vévoda brabantský, hrabata z Gerderlandu, Hollandu, Baru a Savojska. Nejvýznamnějším ze spojenců pak

---

¹⁸ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 220.

¹⁹ BRUNNE, R.: *Peter Langtoft's Chronicle*. Oxford 1810, s. 294.

byl flanderský hrabě Gui de Dampierre, jehož dceři Filipě byla podle kronikářů přislíbena ruka malého prince Eduarda.²⁰ Problémem této koalice však bylo, že její efektivita byla přímo závislá na přísunu anglického zlata, a toho se nedostávalo ani samotnému Eduardovi.

Král Filip si toho byl dobře vědom a jal se Eduardovy snahy o získání spojenců rozvracet. Někteří, jako hollandský hrabě, přešli prostě proto že nedostali slibované peníze. Jiní, jako třeba hrabě flanderský, se nechali naivně zajmout.²¹ Filip sám měl od dob aragonského konfliktu mocné spojence – Kastilii a její flotilu, aragonské království, těsné spojenectví s králem Mallorky, ale také na svou stranu získal hrabata z Hainautu, Lucemburku nebo dauphina z Viennes. Především pak stál u zrodu aliance se Skotskem. Evropě tak znovu hrozil rozsáhlý konflikt, kdy se šlechtici řetězově přidávali na tu či onu stranu, podle toho, na které se nacházeli jejich rivalové, či která poskytla více úplatků. Nezvykle pro svou osobu byl Filip ve sporu o Akvitánii agresorem a musel tedy jednat – do Guyenne byla vyslána armáda vedená Karlem z Valois, která díky sporům mezi Angličany a Gaskoňci rychle obsadila zbytek území. V loděnicích na severu Francie se stavělo loďstvo a drancovaly se anglické přístavy. Vilém z Nangisu si ještě stačí povzdechnout, že z tak velkou flotilou se tehdy mělo dobýt celé anglické království.²²

Všechny tyto přípravy na válku si žádaly značné sumy peněz, a Filip využil papežského bezvládí k vybírání dalších desátků. Roku 1295 mu však vyvstal nový a nečekáný soupeř v osobě papeže Bonifáce VIII. Papež vyslal k oběma králům legáty, kteří měli zajistit smír.²³ Eduardovi byla takováto možnost arbitráže pochuti, neboť nemohl válčit na tolika frontách zároveň (byl současně zaměstnán výboji ve Walesu

---

²⁰ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 154.

²¹ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 136.

²² BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*, Paříž 1825, s. 225.

²³ Tamtéž, s. 224.

a Skotsku). Naopak Filip byl z pochopitelných důvodů zdrženlivý, měl ve sporu s anglickým králem navrch. Místo toho pozorně vyslechl stížnosti jednoho z legátů na nového papeže, především na nelegitimitu abdikace Celestýna V., jeho předchůdce.

Roku 1296 si Eduard podrobil Skotsko. Téhož roku vydal Bonifác bulu *Clericis laicos*, a hned v lednu následujícího roku byla podepsána spojenecká smlouva mezi Eduardem a Guiem de Dampierre.²⁴ Filip se tak ocitl mezi dvěma mlýnskými kameny. Těžiště konfliktu se přesunulo z Guyenne, kde francouzské oddíly Roberta z Artois bez větších problémů odrazily anglické pokusy o vytržení léna z francouzských rukou, do Flander, jejichž hrabě Gui se nyní otevřeně zřekl závislosti na francouzském králi. Ten však zakročil dříve, než byl Eduard schopen reagovat, a když ten se konečně ve Flandrech vylodil, bylo pro hraběte již pozdě. Navíc ve Skotsku se objevil William Wallace, jehož tažení společně s nespokojenou domácí šlechtou a klérem donutily Eduarda vrátit se zpět na ostrovy, k radosti silně proti skotsky zaměřeného kronikáře Langtofta.²⁵

2.3 Usmíření

I přes to všechno se během mírových jednání zprostředkovaných papežem Bonifácem VIII. nakonec vše vrátilo do starých kolejí – Akvitánie byla Eduardovi navracena jakožto vazalu francouzského krále, a mírová dohoda byla stvrzena dvojitým sňatkem – šedesátiletý Eduard si vzal sedmnáctiletou Filipovu sestru Markétu a jeho syn byl zasnouben s Filipovou dcerou Isabelou. Opět jsme svědky rozpaků historiků nad Filipovým ústupkem, který kritizovali i jeho současníci, zvláště ve francouzských kronikách lze najít časté povzdechy nad tímto ústupkem – vždyť držel Akvitánii pevně v rukou, zatímco Eduardovi problémy doma neumožňovaly jakkoli zasáhnout.²⁶ Georges

---

²⁴ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 154.

²⁵ BRUNNE, R.: *Peter Langtoft's Chronicle*. Oxford 1810, s. 297.

²⁶ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 163.

Minois se domnívá, že šlo znovu o prostý Filipův kalkul – šlo o „otrávený dar“, neboť správa vévodství stála spoustu peněz, Gaskoňci byli problémoví a hašteřiví, Filip znovu získal dohled nad počínáním svého vazala, a navíc sňatky získal možnost přímo ovlivňovat vnitřní anglickou politiku.²⁷ Vše bylo stvrzeno smlouvou z Montreuil roku 1299, kterou nejenže skončila krize mezi oběma panovníky, ale také začalo jejich sbližování v pohledu na zpupného papeže. Navíc byli nyní oba králové paralyzováni domácími problémy – Eduard si stále nedokázal definitivně podrobit Skotsko (a dokonce ho kvůli toho během vzdání holdu v Amiensu roku 1304 zastoupil jeho syn),²⁸ zatímco ve Flandrech se schylovalo k tragédii u Courtrai.

Je až s podivem, jak silné paralely lze najít mezi vládou zkušeného krále křížáka, a mladého politika, který se válce vyhýbal. Jak Eduard, tak Filip měli od začátku shodné cíle – vymanit se ze spleťtých konfliktů v cizích zemích, podrobit si vzpurné vazaly, expandovat království (i když Eduard preferoval tažení s mečem v ruce, kdežto Filip jednání diplomatů, předním z nichž byl v jednáních s Anglií Gilles Aycelin, arcibiskup z Narbonne²⁹ – ale ani Filip se nezalekl využít příhodné chvíle, když Istí obsadil Akvitánii). Oběma hrálo do karet papežské bezvládní, neboť oba měli stejně hluboko do kapsy – a je namístě domnívat se, že Filipovu politiku vůči židům a lombardským bankéřům inspirovalo právě Eduardovo počínání o několik let dříve. Proto oběma pragmatickým panovníkům nečinilo problém zapomenout na sotva skončený souboj a společně vystupovat proti novému papeži, který se chystal soustředit co nejvíce moci do svých rukou. V závěru vlády však byl Eduard už plně poután zápasem ve Skotsku, a do kontinentální politiky nezasahoval. Když roku 1307 zemřel a na jeho místo nastoupil Eduard II., nebylo s výjimkou papeže nikoho, kdo by mohl zpochybňovat Filipovu pozici

---

²⁷ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 163.

²⁸ PHILLIPS, S.: *Edward II*. Londýn 2011, s. 132.

²⁹ MCNAMARA, J.A.: *Gilles Aycelin: The Servant of Two Masters*. New York 1973.

hlavní postavy evropské politiky, nyní navíc s možností přímo ovlivňovat dění v Anglii, jak bude ještě ukázáno dále.³⁰

Zářným příkladem toho, do jakých výšin Filip na přelomu století vystoupal, je dílo *De recuperatione terre sancte* advokáta Pierra Dubois. V něm tento snílek představil svou ideu mírového soužití křesťanů, pod patronátem francouzského krále, který by měl být prohlášen císařem a všichni, včetně papeže, by se mu měli poklonit.³¹ Dopodrobna rozebíral nové uspořádání Evropy a plánoval celokřesťanskou křížovou výpravu či správní rozdělení území dobytých ve Svaté zemi. I když bylo dílo adresováno anglickému králi, jeho hvězdou byl král francouzský. Pierre Dubois se snad snažil vetřít do panovnickovy přízně, nicméně dílo mu žádný kariérní postup nepřineslo a populárním se stalo až později.

---

³⁰ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 244.

³¹ DUBOIS, P., LANGLOIS Ch.-V. (ed.): *De recuperatione Terre Sancte*. Paříž 1891.

3 Konflikt se Svatým stolcem

Stěžejní střet vlády Filipa IV. Sličného nastal na přelomu století s nově zvoleným papežem Bonifácem VIII. Už od svého nástupu na trůn se Filip IV. musel potýkat se snahami papežů ovlivňovat světské dění. Byli to právě náměstci Kristovi – Martin IV. a Honorius IV. – kteří tlačili kapetovskou monarchii do aragonského tažení, které skončilo katastrofou, prázdnou pokladnou a úmrtím Filipa III. v Perpignanu. Filip IV., stavěje se od začátku proti bláhovému podniku, využil papežské horlivosti pouze k vybírání desátků, bez úmyslu tažení obnovit. I další papež, Mikuláš IV., stál pevně na straně Karla z Anjou, odmítal přijmout podmínky mírových smluv, a dokonce korunoval Karla II. sicilským králem.³² Navíc Filipa tlačil do nové křížové výpravy do Svaté země, která byla z francouzského pohledu pochopitelně nerealizovatelná – nebyl vyřešen aragonský konflikt, narůstalo napětí v Guyenne stejně jako ve Flandrech a královská pokladna zela prázdnotou.

Všechny problémy vyřešila smrt Mikuláše IV. v roce 1292,³³ po níž nastalo dvouleté bezvládí vyhovující všem světským vládcům západu – aragonský mír byl konečně dodržován, bez hrozby papežské arbitráže se Filip mohl odhodlat obsadit Guyenne a předně směl dál danit církev, aniž by se do toho Řím nějak vměšoval.

To vše se okamžitě změnilo po volbě Benedetta Caëtaniho. Ten z papežského úřadu rychle vystrnadil svého předchůdce, poustevníka Celestýna V., pročež jej nechal uvěznit. Stal se papežem jako Bonifác VIII. (zde je jistá paralela s předchozími dvěma Bonifáči, kteří se k moci dostali také ne zcela čistými způsoby a k tomu se ještě zbavovali svých předchůdců. Jak je vidno, Caëtani se neštítel jít ve šlépějích svých jmenovců).³⁴

---

³² BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 213.

³³ WICKSTEED, P.H. (ed.): *Villani's Chronicle*. 2010, s. 304.

³⁴ COLLINS, R.: *Keepers of the Keys of Heaven*. New York 2009.

Bonifác VIII. měl za sebou zářnou kariéru, byl vystudovaným právníkem, působil v kurii jako advokát, později jako legát sjezdil mnoho různých panovnických dvorů a setkal se s mnoha vládci.³⁵ Možná právě díky tomuto přičichnutí k světské moci se tolik snažil vyvíjet vliv na světské vladaře. Chtěl papežskému stolci znovu vydobýt moc jakou měl Inocenc III. Pro svou panovačnost, výbušnou povahu a neustálou touhu ovlivňovat dění v celé Evropě byl však už za svého života značně neoblíben, o čemž svědčí i to, že pro něj bylo vyhrazeno místo v osmém kruhu pekla v Danteho *Božské komedii*.³⁶

3.1 *Clericis laicos a Ineffabilis amor*

V únoru 1296 byla vydána bula *Clericis laicos*, zakazující světské moci požadovat peníze od církevních představitelů. Ač nebyla bula nikomu přímo adresována, Filip a jeho rádci se cítili býti dotčeni – vždyť jen o měsíc dříve schválili novou církevní daň. Když byla bula Filipovi představena, zachoval se přesně tak jak se na „železného krále“ slušelo – poděkoval prelátům a beze slova je propustil.³⁷ Obratem však zakázal vývoz peněz, drahých kovů, zbraní a koní ze země, čímž zasadil papežství odvetný úder.

Nová bula na sebe nenechala dlouho čekat. *Ineffabilis amor* je snad nejlepším příkladem Bonifácovy arogance a horkokrevnosti. Celá se nesla v duchu poučování, hrozeb a varování. Ať už před nenávisť vlastními poddanými,³⁸ sílícím tlakem okolních vládců,³⁹ nebo před autoritou samotné církve.⁴⁰ Král proti takovému útoku nemohl otevřeně vystoupit. Od toho tu ale byli jeho legisté, předně Pierre Flote de Ravel, kancléř

---

³⁵ TOSTI, L.: *History of pope Boniface VIII and his times*. New York 1911, s. 39.

³⁶ ALIGHIERI, D.: *Božská komedie*. Praha 1952, s. 102.

³⁷ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 127.

³⁸ „Královi poddaní jsou drceni tíží tak různorodých povinností, že jejich obvyklá oddanost chladne a bude chladnout i nadále. Ztratit srdce svých poddaných není malá ztráta.“ (THEINER A. (ed.): *Caesaris Baronii Annales Ecclesiastici, Tomus 23*. Paříž 1871, s. 194.)

³⁹ „Nezapomínej, že stačí jen odejmout ti naši přízeň a přízeň církve a budeš oslaben tak, že neustojíš útoky z ciziny.“ (Tamtéž, s. 195.)

⁴⁰ „Každý útok na svobodu matky církve je urážkou Boha, který kladivem rozdrťí své protivníky na prach.“ (Tamtéž, s. 193.)

a strážce pečeti. Pamflety a právní spisy vydávané proti papeži nikdy nenesly Filipův podpis, to aby sám král nemohl být obviněn ze znevažování matky církve. Veřejné mínění i francouzské kněžstvo se od papeže pomalu odvracelo – docházelo mu, že ve francouzském království se mu dostane ochrany jen od francouzského krále. Tento fakt názorně demonstrovala slovní výměna mezi Bonifácem a Pierrem Flotem: „Máme dvojí moc!“ prohlásil během pozdějších jednání o kanonizaci sv. Ludvíka papež. „Možná, ale ta vaše je slovo, zatímco naše je skutečná!“ odvětil kancléř podle anglického kronikáře.⁴¹

3.2 Od *Romana mater ecclesia* k *Etsi de statu*

Přes to všechno došlo po výměně několika dopisů k dočasnému usmíření obou mužů. Král potřeboval peníze od církve na tažení do Flander a papež potřeboval peníze z Francie na svou středomořskou politiku. Došlo tak k vydání dvou smířlivých bul *Romana mater ecclesia* a *Coram illo fatemur* a zrušení zákazu vývozu peněz z Francie. Delegaci vedené Pierrem Flotem se poté v Římě podařilo využít konfliktu mezi papežem a Colonnou a vymanévrovat z něj s dalšími ústupky – byly *Ab olim* a *Etsi de statu*, které rušily předchozí nařízení a povolovaly vybírání církevních peněz v případě nouze. 11. srpna 1297 byl poté kanonizován sv. Ludvík. Svatořečení velkého předka se pro Filipa ukáže být dvousečnou sekerou – na jedné straně výrazně zvýší prestiž jeho i jeho rodu, na straně druhé je ale čím dál častěji srovnáván se svým rytířským dědem.

3.3 Nová roztržka

Situace se uklidnila až do milostivého léta 1300, kterého si všímají snad všechny soudobé kroniky.⁴² Tato událost a obrovský příliv poutníků do Říma nejspíše dodala Bonifácovi odvahy, a tak když byl ve Francii pro své podvratné řeči a osnování spiknutí

---

⁴¹ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 235.

⁴² VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 189.

proti království zatčen Bernard Saisset, přispěchal s novou, opět velmi útočnou bulou *Ausculta fili*.⁴³ V té a v doprovodných dopisech odvolával výsady udělené dřívějšími bulami, kritizoval královny rádce i vladaře samotného a vyzýval jej k dostavení na koncil do Říma.⁴⁴ Když byly tyto buly před krále přineseny Jakubem Normanským, arcijáhnem z Narbonne, hrabě Robert z Artois se podle kronikáře Villaniho neudržel a vhodil je do ohně, za což ho pak u Courtrai čekal boží trest.⁴⁵

Králova odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Do Notre-Dame bylo svoláno shromáždění šlechty, církevních představitelů, ale i zástupců měst. Jakýsi zárodek generálních stavů. Za přítomnosti Filipa IV. zde Pierre Flote přednesl výtažky z papežských bul, argumentoval proti nim a byl slavnostně ujištěn Robertem z Artois, že stavy stojí na králově straně.⁴⁶ Na delegaci vyslanou do Říma pak padla plná síla Bonifácova hněvu. Pierra Flota nazval podle přítomného kardinála Acquasparty služebníkem ďábla a králi opět hrozil sesazením.⁴⁷ Spolu s částí francouzského duchovenstva vydává novou bulu, *Unam Sanctam*. K tomu ve Flandrech opět propuklo povstání a v bitvě u Courtrai byl zabit i Pierre Flote.⁴⁸

Zoufalá doba si žádala radikálních řešení, a tak se Vilémovi z Nogaretu, budoucímu nástupci Pierra Flota, podařilo horlivým proslovem přesvědčit královskou radu k tomu, aby proti jednání papeže zakročila. Už několik dní předtím byl však králem vydán rozkaz Nogaretovi a několika dalším mužům, vysílající je do Říma a ponechávající jim naprosto volnou ruku v jejich jednání. Tento rozkaz nebyl zanesen v žádných

---

⁴³ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 241.

⁴⁴ DENTON J.H.: *Bernard Saisset and the Franco-Papal Rift of December 1301*. *Revue d'histoire ecclésiastique*, 102, 2007, s.399-427.

⁴⁵ WICKSTEED P.H. (ed.): *Villani's Chronicle*. 2010, s. 345.

⁴⁶ PICOT, G.: *Documents relatifs aux Etats Généraux et assemblées réunis sous Philippe le Bel*. Paříž 1901.

⁴⁷ BORDONOVE, G.: *Filip IV. Sličný*. Praha 2007, s. 84.

⁴⁸ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 243.

oficiálních dokumentech a zachoval se jen díky Thierryemu d'Hirison, jednomu z oněch královských agentů. Dnes je uložen v Trésor des Chartes d'Artois.⁴⁹

3.4 “Atentát” v Anagni

Následoval jeden z nejznámějších okamžiků dějin francouzsko-papežských vztahů vůbec. Nogaret, posilněn o spojence vedené Sciarrem Colonnou, měl v úmyslu donutit papeže podrobit se chystanému církevnímu koncilu. Když se však dozvěděl o připravované bule *Super Petri solio*, která znamenala exkomunikaci krále, rozhodl se k akci a 7. září 1303 obsadil papežskou rezidenci v Anagni v níž zatkl samotného Bonifáce VIII. (zde se také zrodil mýtus o políčku papeži). A i když byl papež o dva dny později osvobozen, do měsíce zemřel.

Nový papež, Benedikt XI., bulami *Tunc navis Petri* a *Quanta nos filli* sejmul z Filipa Sličného klatbu a propůjčil mu desátek na další dva roky. Jal se také prošetřit přehmaty svého předchůdce a zároveň potrestat ty, co na něj tak zpupně vztáhli ruku. Jenže Nogaret měl i podruhé štěstí – nový papež zemřel a konkláve byla zablokována na dlouhých 11 měsíců.⁵⁰

Takto tedy skončil poslední z velkých světských papežů středověku. Celý zápas mezi mocí krále a papeže je skvělým dokladem jemnosti tehdejší politiky a také jisté dávky cynismu, jíž byly obdařeny obě strany. Zachoval se nám tak třeba jeden z mála příkladů přímé promluvy Filipa IV., když podle dvou nezávislých svědků, jedním z nichž byl kronikář Jean de Saint-Victor, během shromáždění lidu v královských zahradách odpověděl biskupovi navrhujícímu opatovi z Chézy násilné odstranění papeže: „Jen to ne pro Boha! Opat nic takového neudělá – ještě by z něj udělali biskupa... nebo papeže!“⁵¹

---

⁴⁹ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 272.

⁵⁰ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 238.

⁵¹ GUYOT-BACHY I.: *Le Memoriale Historiarum de Jean de Saint-Victor*. Turnhout, 2000.

Podobnou výřečnost ale nacházíme i na opačné straně, když Bernard Saisset mimo jiné prohlásil: „V zemi slepých je jednooký králem!“ čímž zjevně poukazuje na Pierra Flota, jež byl jednooký.⁵² Také většina Bonifácových bul se nesla ve značně pasivně-agresivním tónu, pokud tedy zrovna nepřecházela přímo k napomenutím a výčitkám. Královi úředníci museli být ve svých právních spisech ještě o poznání opatrnější.

Julien Théry vyslovil velmi zajímavou a neortodoxní teorii ohledně důvodů tohoto souboje – podle něj nešlo jen o pragmatický zápas o světskou moc, ale také o samotnou pozici náměstka Kristova, kterou v očích současníků stále více přebíral „nejkřesťanštější“ francouzský král – Nogaret jej dokonce ve svém proslovu požadujícím zakročení proti papeži nazýval „Božím andělem“, který má povinnost vystoupit proti papežskému zlořádu s mečem v ruce. Podle Théryho tak šlo o další krok v „pontifikaci“ francouzské monarchie.⁵³

Během celého sváření koruny a tiáry do popředí jasně vystupovaly postavy dvou Filipových legistů. Tehdejšího kancléře a strážce pečeti Pierra Flota, a Viléma z Nogaretu, který se stal jeho nástupcem. Sám papež proti nim ve svých bulách brojil a několikrát žádal krále, aby se zbavil škodlivých rádců. Ten však za svými lidmi stál a jak dokládá rozkaz z roku 1303, bezmezně jim důvěřoval. Společně s Enguerrandem z Marigny tvořili jakýsi triumvirát šedých eminencí, dokládající podobu nově utvářeného francouzského „státu“ (který je promrhán za Filipových následovníků) – muži z nízkých šlechtických rodin, z okrajových částí království, kteří se přesto díky svým schopnostem vypracovali na nejvyšší pozice. Samozřejmě se tak nabízí otázka, jak moc jsou za politiku Filipa IV. odpovědní oni, a jak moc šlo o iniciativu samotného krále. Současní historikové

---

⁵² BORDONOVE, G.: *Filip IV. Sličný*. Praha 2007, s. 77.

⁵³ THÉRY, J.: *A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy*. *Journal of Medieval Religious Cultures*. 2013, s. 130.

je už považují mnohem spíše za spolupracovníky než loutkaře. Dokládají to ústními rozkazy krále, které nejsou zaznamenány v oficiálních listinách, Nogaretovým postavením (až do procesu s Templáři nezastával žádnou z nejvýznamnějších funkcí) či královou akceschopností i v případě jejich nepřítomnosti (znovu je k tomu nejlepším dokladem shromáždění v královských zahradách), která se projevuje i na méně frekventovaných loveckých vyjížděcích v případě krize.⁵⁴

Za pontifikátu Bonifácových nástupců se král střetl s papežstvím ještě několikrát, především ohledně procesů s Templáři. Nikdy už však nedošlo k tak radikálním událostem, jako k těm, které kulminovaly roku 1303. Králův zrak tak mohl spočinout na posledním z problémových vnějších hrozeb, na hrabství flanderském.

---

⁵⁴ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 272.

4 Krize ve Flandrech

Od dob Ludvíka IX. byly Flandry rozděleny na hrabství flanderské a hrabství Hainaut (Hennegavsko).⁵⁵ Část obou hrabství ležela na území Svaté říše římské, přesto však byli jejich vládcové vazaly francouzského krále. Napětí ve Flandrech, které za vlády Filipa IV. vyvrcholilo, tak není striktně řečeno zahraničním problémem jeho vlády, přesto je zde zmíněno, neboť tvoří společně s konfliktem s anglickým králem a papežským stolcem jeden z vrcholů trojúhelníku. Všechny tři tyto spory se prolínaly a navzájem ovlivňovaly. Flanderský problém je navíc zajímavý i z toho důvodu, že v něm Filip Sličný stál osobně v čele armád.

Flandry se nacházely mezi několika mocnými říšemi – Francií, Anglií a Svatou říší. Všechny tyto říše měly o vliv ve Flandrech enormní zájem, neboť se jednalo o velmi bohaté a obchodně významné území. Navíc bujely problémy v samotném hrabství, ve kterém už zdaleka nepanoval tvrdý feudalismus – bohatá města se dožadovala svých práv a aby jich dosáhla, neváhala se odvolávat k francouzskému králi, který jejich žádostem rád vyhovoval, čímž oslaboval hraběcí vliv.⁵⁶ To vedlo ke vzniku vrstvy bohatých měšťanů stojících na straně krále, tak zvaných *leliaerts*.⁵⁷ Čím více ale tyto vrstvy bohatly, tím hůře se dařilo obyčejným řemeslníkům, kteří se naopak začali přiklánět na stranu hraběte, aby vyvážili vliv francouzského krále na dění ve městech.

4.1 Eskalace

Když řada královských opatření značně poznamenala flanderskou situaci (zatčení Lombardů, rozdmýchávání sporů s hainautským rodem d'Avesnes), rozhodl se starý hrabě Gui de Dampierre vyhledat spojence pro stále se blížící střet s králem, svým lenním

---

⁵⁵ BORDONOVE, G.: *Filip IV. Sličný*. Praha 2007, s. 96.

⁵⁶ Tamtéž, s. 98.

⁵⁷ GILLET, J.-M.: *Les étranges origines de la querelle linguistique en Belgique*. Brusel 2000.

pánem. Jak je řečeno výše, situaci využil král anglický – hraběcí dcera Filipa tak měla být zasnoubena s princem z Walesu, a Eduard se v případě konfliktu zavázal vojensky i finančně pomoci.⁵⁸ Šlo mu tak o otevření druhé fronty a ulehčení situace v Guyenne. K tomuto sňatku však musel dát hraběti povolení jeho lenní pán. Filip IV. samozřejmě odmítl a Filipu si ponechal na francouzském dvoře s odůvodněním, že ji sám najde lepšího nápadníka. V kronikách se nám zachovala už jen zmínka o její smrti na francouzském dvoře v roce 1306.⁵⁹

Francouzský král kvůli válce v Guyenne vyhlásil *cinquantieme*, tedy padesátinovou daň na obchodníky a zakázal obchod s Anglií. Pročež se jal separátně vyjednávat s jednotlivými městy, čímž hraběte odstavil na druhou kolej. Ten obratem nařídil zabavení skotského zboží a uvěznění skotských obchodníků, tedy věrných spojenců Francie. Roku 1296 byl navíc hrabě povolán do Paříže, kde se musel vzdát města Gentu. Tím pohár trpělivosti přetekl a Gui de Dampierre po návratu do Flander uzavřel s anglickým králem další spojeneckou smlouvu. V textu smlouvy i přímo ospravedlňoval svůj následný krok vzpoury proti lennímu pánu.⁶⁰

Již následujícího roku vpochodovalo francouzské vojsko do Flander a slibovaná anglická pomoc se prakticky nedostavila. Hrabě z Baru, spojenec Guie de Dampierre, byl v Champagni poražen a uvězněn Janou I. Navarrskou.⁶¹ Francouzi tak bez problémů obsazovali město za městem a když byla u Furnes na hlavu poražena armáda Viléma z Jülichu zbytek měst raději králi ochotně otevřel své brány.⁶² Gui de Dampierre zůstal

---

⁵⁸ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 154.

⁵⁹ FUNCK-BRENTANO F. (ed.): *Annales Gandenses*. Paříž 1896, s. 88.

⁶⁰ FUNCK-BRENTANO F.: *Philippe le Bel en Flandre*. Paříž 1896, s. 198-201.

⁶¹ MOLINIER, A. (ed.): *Chronique Normande*. Paříž 1882, s. 232.

⁶² FUNCK-BRENTANO F. (ed.): *Annales Gandenses*. Paříž 1896, s. 2.

uzavřen v Gentu, a když se od něj odvrátil i papež, nezbyvalo mu než kapitulovat, a tak byl spolu se dvěma svými syny uvězněn a Flandry se dostaly pod francouzskou správu.⁶³

Filip IV. osobně podnikl cestu po flanderských městech, doprovázen manželkou Janou. Míra vítání byla v jednotlivých městech přímo úměrná podpoře *leliaerts*. Francouzským místodržícím se stal Jacques de Chatillon, třetí syn hraběte ze Saint-Pol.

4.2 Bruggská matutina a katastrofa u Courtrai

Právě v Bruggách se do čela nespokojených řemeslníků postavil tkadlec Pieter de Coninck. Tento buřič byl konšely zatčen, nicméně rozvášněný dav jej z vězení osvobodil, a naopak pobil několik konšelů. Jacques de Chatillon vjel s pětistovkou mužů do města, aby nastolil pořádek. Pod záminkou vzpoury zrušil Bruggám všechna práva a privilegia a nařídil strhnout hradby. Navíc v Gentu nechal zvýšit daně, nedávno snížené Filipem Sličným.⁶⁴ Těmito opatřeními proti sobě popudil nejen řemeslníky, ale i patricije stojící doted' na královské straně. 17. května 1302 vjel Jacques de Chatillon znovu do města, tentokrát však došlo k incidentu, který vstoupil do dějin jako sesterská událost Sicilských nešpor.

Coninckovi věrní té noci s pokřikem „*schield en vriend*“ nebo „*des gilden vriend*“⁶⁵ procházeli městem dům od domu a vraždili spící Francouze a jejich přísluhovače. Ráno leželo v krvi několik stovek Francouzů, Jacques de Chatillon unikl podle Normanské kroniky jen se štěstím.⁶⁶ Tato Bruggská matutina, či Bruggské jitřní

---

⁶³ FUNCK-BRENTANO F.: *Philippe le Bel en Flandre*. Paříž 1896, s. 354-356.

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ „Štít a přítel“ nebo „přítel cechů“, který měl podle některých historiků sloužit právě k identifikaci Francouzů, neboť ti toto sousloví vyslovují jen s obtížemi. (GILLET, J.-M.: *Les étranges origines de la querelle linguistique en Belgique*. Brusel 2000.)

⁶⁶ MOLINIER, A. (ed.): *Chronique Normande*. Paříž 1882, s. 235.

hodinky se ve Flandrech staly symbolem vzdoru a proti králi pozvedly prapory jednotlivá města, ale i zbylí dva hraběcí synové a jeho synovec Vilém z Jülichu.

Následovala dobře známá a nechvalně proslulá kampaň z roku 1302, na jejímž konci se jedna generace francouzské šlechty válela mrtva v bahně před hradbami města Courtrai. Mezi jinými zde padli Robert II. z Artois, velitel vojska, konetábl Raoul de Clermont-Nesle a oba francouzští maršálci, Jacques de Chatillon nebo nejvěrnější králův muž, Pierre Flote de Ravel. Padlým šlechticům je věnována podstatná část v popisu bitvy pokračovatele Viléma z Nangisu.⁶⁷ Bitva zlatých ostruh byla jednou z největších porážek Filipa IV. Sličného, a ten ji nehodlal nechat bez reakce.

4.3 Odveta

Válka probíhala dál, oči krále Filipa však musely svou pozornost upřít do Říma, kde Bonifác VIII. stupňoval svou rétoriku a kde vrcholil konflikt mezi korunou a tiárou. Obě strany si navzájem plenily svá území a obléhaly hrady, v roce 1303 ale došlo k bitvě u Arques, ve které sice Francouzi vyklidili bojiště, avšak za cenu výrazných vlámských ztrát.⁶⁸

Zlom nastal po usmíření Filipa s Eduardem, který okamžitě podnikl kroky proti svým bývalým spojencům – vyhnal Vlány z Anglie a uvalil na Flandry embargo.⁶⁹ Když francouzskému králi nevyšel pokus nastavit propuštěním starého hraběte z věznění vlídnou tvář a flanderská města odmítla Guiovy snahy ukončit boje, rozhodl se navzdory svému odporu k válce Flandry konečně osobně podrobit s mečem v ruce.

Královské vojsko postupovalo Flandry a některá města mu otevírala brány, zatímco francouzská flotila zvítězila ve dvoudenní bitvě u Zierikzee a naprosto tak

---

⁶⁷ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 243.

⁶⁸ FUNCK-BRENTANO F. (ed.): *Chronique Artésienne*. Paříž 1899, s. 60-61.

⁶⁹ LLOYD, T.: *The English wool trade in the Middle Ages*. Cambridge 1977, s. 100.

hrabství izolovala.⁷⁰ Filip nehodlal opakovat chyby, které vedly k porážce u Courtrai, osobně si tedy ponechal velení vojska a snažil se vlámskou armádu vymanévrovat do takového terénu, který by vyhovoval francouzskému stylu vedení boje a zároveň si zachovat pohodlnou zásobovací linii. Flanderské vojsko se stávalo den ode dne odhodlanějším a hladovějším po francouzské krvi, neboť si francouzské strategické ústupy vykládalo jako strach z přímého střetnutí. Když u Mons-en-Pévèle královské znovu dostihlo, rozhodl se tentokrát král k bitvě.

Bitva samotná pak byla dlouho přetahovanou bez ničí jasně převahy, poté se ale flanderským podařilo zatlačit Francouze až do jejich tábora a sám král měl s životem na mále. Byl pod ním zabit kůň a padli téměř všichni muži jeho osobní stráže. Král Filip byl však fyzicky zdatným válečníkem a skvělým jezdcem, zoceleným svými častými loveckými výjezdy. Podařilo se mu uniknout ke zbytkům prchajícího vojska a zorganizovat rázný protiútok, který naprosto smetl Vlámky povětšinou již loupící ve francouzském ležení. Mezi padlými byli i Vilém z Jülichu a Pietr de Coninck. Králova role v této bitvě značně oslnila dobové kronikáře.⁷¹ Flandry byly nyní nuceny žádat o mír.

Smlouvou z Athisu bylo Robertu z Béthune, synu už zesnulého hraběte Guie, navráceno flanderské hrabství. Nový hrabě se zavázal platit značné reparace a souhlasil se stálou přítomností francouzských posádek v klíčových městech, jakožto se stržením jejich hradeb a potrestáním Brugg.⁷² Flandry se však se situací nikdy úplně nespokojily a staly se krizovým místem pro mnoho dalších francouzských panovníků.

Flanderská krize znovu ukázala Filipa Sličného v pravém světle. Nespokojen s podivným systémem fungování hrabství, snažil se obejít Guie de Dampierre a navázat

---

⁷⁰ FUNCK-BRENTANO F. (ed.): *Chronique Artésienne*. Paříž 1899, s. 82-83.

⁷¹ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 255.

⁷² FUNCK-BRENTANO F.: *Philippe le Bel en Flandre*. Paříž 1896, s. 491-508.

kontakt přímo s jednotlivými městy a zvyšovat vliv krále a jeho úředníků. Na druhé straně využil toho, že starý hrabě byl mužem minulých pořádků a s pomocí feudálních zvyklostí, kterými sám tak opovrhoval, hraběti škodil na každém kroku. Flandry vnímal jako klíčové léno, o čemž svědčí i opuštění akvitánské kampaně ve snaze udobřit se s anglickým králem a Flandry tak izolovat. Znovu je také vidět, že Filip upřednostňoval politická řešení před těmi nákladnými, vojenskými.

Jak je patrné z předchozích kapitol, král často nechával vykonání práce na svých věrných. V případě nutnosti se však neváhal sám do věcí vložit a osobně dohlédnout na zdárný průběh akce, v tomto případě kampaně z roku 1304. Byl to od Filipa značně riskantní tah – sestavit armádu z nejpřednějších velmožů království a vytáhnout s ní do míst, kde království utrpělo možná nejpotupnější porážku historie. Stačil jeden chybný krok a mužové jako Jan Bretaňský či Amadeus Savojský, jejichž loajalita byla už tak dosti vratká, by krále okamžitě opustili. A nechybělo málo, neboť v rozhodující bitvě visel na vlásku nejen osud celé výpravy, ale i králův život. Mons-en-Pévèle ale nakonec dokázalo odčinit potupnou porážku od Courtrai, když se i sám král hrdinně vyznamenal v boji a konečně přivedl Flandry zpět pod francouzskou sféru vlivu.

Přesto flanderská krize zanechala na království mnohem hlubší šrámy než konflikty s Anglií či církví. Mnoho dobrých mužů v bojích padlo (včetně kancléře Pierra Flota), vyvstaly problémové nástupnické otázky (jako například ta v Artois) a pokladnu stály flanderské výpravy obrovské sumy. Filip už se po zbytek vlády do podobných dobrodružství nepouštěl a soustředil se na vnitřní stabilizaci království.

5 Sňatková politika

Jak již bylo několikrát zmíněno, Filip IV. vždy preferoval diplomatická řešení před těmi válečnými. A nejdůležitějším diplomatickým nástrojem byl po celý středověk sňatek. Zvláště právě historie kapetovského rodu nás učí, že sňatkem lze často snáze dosáhnout toho, co je mečem nedosažitelné. Je tedy přirozené, že právě sňatková politika hrála v době Filipovy vlády výraznou roli, mnohokrát vedla k obohacení a posílení království, ale také v konečném důsledku uvedla do pohybu soukolí, které v následujících desetiletích Francii téměř semlelo.

5.1 Jana I. Navarrská

Filip III. Smělý nebyl ani skvělým otcem, ani válečníkem natož politikem. Přesto však svému synovi něco hodnotného zanechal. Když v roce 1274 zemřel Jindřich I., král Navarry a hrabě ze Champagne, byla jeho jedinou dědičkou maličká Jana (syn Theobald zemřel rok před svým otcem, když kvůli nepozornosti chůvy spadl z hradeb).⁷³ Blanka z Artois se i se svou malou dcerou uchýlila pod ochranu francouzského krále a ten dlouho neváhal a příležitosti jak se patří využil – v roce 1275 byla v Orléansu uzavřena smlouva, podle níž se s bohatou dědičkou měl oženit jeden ze dvou nejstarších Filipových synů – Ludvík nebo Filip.⁷⁴ Různé síly včetně papeže tlačily na to, aby Jana připadla Filipovi, neboť se bály o spojení francouzského a navarského království. Když ale Ludvík o rok později zemřel a z Filipa se stal následník trůnu, nebylo jiného východiska.

A tak se v Paříži v roce 1284, ještě za života Filipa III. Smělého, konala svatba mezi šestnáctiletým francouzským princem a jedenáctiletou navarskou královnou

---

⁷³ GOUBET J. a LE HETE T.: *Les comtes de Blois et de Champagne et leur descendance agnatique, généalogie et histoire d'une dynastie féodale*. Paříž 2004, s. 64.

⁷⁴ WOODACRE, E.: *The Queens Regnant of Navarre: Succession, Politics, and Partnership, 1274–1512*. Palgrave Macmillan 2013, s. 29.

a hraběnkou ze Champagne a Brie.⁷⁵ Francouzská královská doména se tak rozrostla o bohaté hrabství, a navíc král získal i možnost ovlivňovat dění v Lotrinsku a Baru, neboť jejich vládci byli částečnými vazaly hraběte ze Champagne. Filip IV. se však nikdy navarským králem ani champagnským hrabětem nestal, po smrti Jany I. přešla tyto léna přímo na jejich syna Ludvíka, který tak byl prvním opravdovým vládcem této personální unie. Problém ještě nastal, když si Janina matka vzala Edmunda z Lancasteru, a Angličané tak získali možnost vměšovat se do záležitostí hrabství – vše bylo ale vyřešeno smlouvou, podle níž se Edmund vzdal všech nároků své ženy výměnou za značný obnos a pět hradů.⁷⁶

Jana I. Navarrská vládla na svých panstvích suverénně, i když za pomoci francouzských legistů a správců. Všechny dokumenty týkající se jejích území byly vydávány v Janině jméně, nebo je doprovázela klauzule, že byly vydány s jejím souhlasem.⁷⁷ Kromě územních zisků přineslo manželství sedm potomků, z nichž čtyři se dožili dospělosti. Vztah mezi oběma politicky sezdanými vládci byl podle všech indicií vřelejší, než je na středověk běžné – Filip nikdy nebyl nevěrný, po Janině smrti si nenašel novou manželku (ač byl na vrcholu sil a jistě žádanou partií), Jana francouzského krále doprovázela na všech cestách po království a především, podle nových poznatků, Filip před rokem 1305 (rok, ve kterém Jana I. umírá na hrádku Vincennes) pobýval ve Vincennes celkem šedesátkrát a šlo tedy o jeho zdaleka nejoblíbenější destinaci. Po onom osudném roce se ve Vincennes objevil jen třikrát.⁷⁸ Manželství sjednané Filipovým otcem tak nakonec uspělo na všech frontách, jak politicky, tak osobně.

---

⁷⁵ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 204.

⁷⁶ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 30.

⁷⁷ WOODACRE, E.: *The Queens Regnant of Navarre: Succession, Politics, and Partnership, 1274–1512*. Palgrave Macmillan 2013, s. 25–29.

⁷⁸ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 185.

5.2 Dcery francouzských králů

Když se Filip Sličný chopil vlády, vyrůstaly na francouzském dvoře jeho dvě mladší nevlastní sestry, Blanka a Markéta. Dojednat pro sestry sňatek nebylo vůbec jednoduché – ne snad, že by nebylo dost potenciálních nápadníků. Právě naopak – Filip vdavky sliboval tomu či onomu, podle toho, koho zrovna potřeboval uchlácholít a udobřit s ním vztahy. Nejdivočejší bylo vyjednávání s anglickým králem Eduardem I. Ten se po ovdovění poohlížel po nové ženě a zároveň chtěl sjednat sňatek pro svého syna. Tomu byla nabídnuta ruka Blanky, neboť Filip potřeboval dostat anglického krále na svou stranu v probíhajícím aragonském konfliktu. Z námluv však sešlo, neboť v mezičase francouzský král svou sestru zasnoubil s Rudolfem Habsburským, synem krále Albrechta I. (vztahy obou panovníků jsou podrobněji popsány dále). Filip náhradou nabízel ruku mladší sestry Markéty právě pro Eduarda I.

Vztahy s anglickým králem však rychle ochladly a brzy vypukla i otevřená válka. Trvalo mnoho let, než se situace uklidnila a v roce 1299 konečně došlo k usmíření – Eduard I. se spokojil s rukou o čtyřicet let mladší Markéty a jeho syn Eduard byl zasnouben s Filipovou jedinou dcerou Isabelou.⁷⁹ Tento dvojí sňatek měl konečně usmířit obě zneprátelená království a uvolnit jejich vládcům ruce pro vyřešení vnitřních problémů.

Markétin sňatek se konal v Canterbury, z důvodu špatné finanční situace se však stala první nekorunovanou anglickou královnou.⁸⁰ Anglický král byl nakonec se svou novou manželkou spokojen – zvláště oceňoval její aktivitu a ochotu trávit s ním čas na vojenských kampaních. Pár zplodil několik dětí a po Eduardově smrti se teprve šestadvacetiletá královna již znovu neprovdala. Nadále udržovala kontakt se svým

---

⁷⁹ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 184.

⁸⁰ WILLIAMSON, D.: *Kings and Queens of Britain*. Topsfield 1986, s. 75.

bratrem na francouzském trůnu a také se svou neteří Isabelou, novou anglickou královnou.

Blančin sňatek dopadl o poznání hůře. Oba králové si od něho slibovali konečné uklidnění vztahů a sblížení dvou mocných rodů. Avšak Blanka zemřela pět let po svatbě, pravděpodobně kvůli porodním komplikacím či byla otrávena. Její jediný syn byl otráven o rok později a sám Rudolf jej dlouho nepřežil. Pozoruhodné úmrtnosti na vídeňském dvoře si všimli i francouzští kronikáři.⁸¹ Sblížení Kapetovců s Habsburky tedy dopadlo fiaskem, nicméně Filip si i tak mohl oddechnout, neboť v Říši se začaly kupit vnitřní problémy a německý král tak ztratil chuť proti svému sousedu jakkoli vystupovat.

Sňatkem z dlouhodobého hlediska nejdůležitějším a dějinně nejpodstatnějším byl ten princezny Isabely s králem Eduardem II. Princezna Isabela, opěvovaná kronikáři nejen pro svou krásu, ale také velmi nezvykle pro vysoký intelekt, je dnes známá také pod přezdívkou francouzská vlčice, když ji tak poprvé nazval v 18. století Thomas Gray ve své básni *Bard*.⁸² Projevila se jako pravá dcera svého otce – nespokojenost s jejím manželem a jeho favority přerostla až v Isabelinu vzpouru a sesazení Eduarda II. Pro francouzské království však bylo mnohem podstatnější, že Isabela vychovávala svého nejstaršího syna Eduarda s důrazem na kapetovské dědictví a byla to právě tato výchova, jež oba přiměla dožadovat se francouzské koruny během nástupnické krize.

Zpočátku Filip nedopřával sluchu pomluvám o Eduardově problémové sexualitě, neboť sňatek byl životně důležitý pro udržení dobrých vztahů s Anglií. Později však musel několikrát zasáhnout, když se anglický král dopouštěl na své královně nepravosti ve prospěch svých favoritů. Eduard se ukázal jako problémový spojenec, a tak Filip sponzoroval jeho oponenty z řad šlechty, či do Anglie vysílal mise vedené jeho bratry

---

⁸¹ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 243.

⁸² WEIR, A.: *Queen Isabella: She-Wolf of France, Queen of England*. Londýn 2006, s. 2.

Ludvíkem z Evreux a Karlem z Valois.⁸³ Rozuzlení problému se však už Filip nedožil. Další pokus o vytvoření sňatkové pavučiny – i když bezprostřední účely splnil – tak z dlouhodobého pohledu francouzského království katastrofálně ztroskotal.

5.3 Princezny ve věži

A štěstí král neměl ani při výběru manželek pro své tři syny. Jejich nešťastná manželství dovedly Filipa až k jeho největší politické chybě, která nakonec rozhodla o rozmetání prakticky celého jeho odkazu a uvrhla království do hluboké nástupnické krize.

Burgundské vévodství a hrabství ležely na hranicích francouzského království a Říše. Byly tedy častými místy třenic obou mocných panovníků a oba burgundští vládcové toho náležitě využívali. Filip Sličný se rozhodl tomu učinit přítrž a využít vhodné situace, která se mu z hlediska burgundského nástupnictví naskytl. Na popud Mahaut z Artois, své příbuzné a manželky Oty IV., hraběte burgundského, se rozhodl všechny tři své syny zasnoubit s burgundskými dědičkami.

Nejstaršímu Ludvíkovi nakonec připadla Markéta, dcera Roberta II., vévody burgundského. Prostřední Filip si vzal Janu, dceru burgundského hraběte Oty IV. a Mahaut, hraběnky z Artois. Nejmladší Karel pak dostal Blanku, její mladší sestru. Není jisté, co Filip Sličný sledoval výměnou manželek nejstarších dvou synů, proč zrovna hrabě z Poitiers dostal nejlukrativnější ze tří princezen – snad si byl vědom toho, že prostřední syn Filip je vhodnější kandidát pro spravování burgundského a artoiského hrabství než problémový Ludvík. Sňatky se konaly v rozmezí let 1305 až 1308.⁸⁴

---

⁸³ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 392.

⁸⁴ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 258, 263 a 272.

Již za několik málo let však propukl obrovský skandál. Snad s pomocí anglické královny Isabely, která byla roku 1313 na návštěvě ve Francii ku příležitosti pasování svých tří bratrů na rytíře, se král Filip dozvěděl o nevěře svých snach a propukla tzv. Nesleská aféra (podle staré strážní věže, kde k cizoložství docházelo).⁸⁵ Proč z celé aféry udělal francouzský král veřejný problém? Nebylo by pro kapetovskou monarchii snazší pokusit se tak velkou potupu skrýt? Snad za to mohla přísná křesťanská výchova jeho otce Filipa III., snad fakt, že kapetovské ženy vždy platily za ideál cudnosti. Francouzský král oba proviněné muže exemplárně popravil a burgundské princezny nechal ostříhat a pozavírat v žalářích. Jen Jana Burgundská byla časem omilostněna, především díky zásahu svého manžela, který od začátku trval na její nevině. Roli mohla hrát láska (zachovalo se nám několik Filipem psaných milostných dopisů),⁸⁶ princ Filip však byl především velmi pragmatický muž, a tak si jistě spočítal, že ztráta manželky by pro něj znamenala ztrátu burgundského hrabství.

Touto veřejnou popravou a odtajněním skandálu se zachvěla celá francouzská společnost – jednak byl zesměšněn celý vládnoucí rod, především pak utrpělo postavení žen v nejvyšších kruzích. Byl to právě Nesleský skandál, který o pár let později výrazně ovlivnil debaty ohledně nástupnického práva a vynutil využití Sálského zákoníku pro zavedení výlučně mužské dědičnosti (vyrojily se i debaty o tom, zda byla Markétina dcera Jana skutečně Ludvíkova). A právě také neschopnost plodit se zavřenými manželkami potomky stála za nedostatkem dědiců posledních Kapetovců. Nesleská aféra se stala spouštěčem řady nešťastných náhod a rozhodnutí, které vedly až k nástupnické krizi a z dlouhodobého hlediska odstartovaly stoletou válku. Nesleská aféra a nevěra členek

---

⁸⁵ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 301.

⁸⁶ BROWN, E.: *The King's Conundrum: Endowing Queens and Loyal Servants, Ensuring Salvation, and Protecting the Patrimony in Fourteenth-Century France*. In: BURROW, J.A. a WEI, I.: *Medieval Futures: Attitudes to the Future in the Middle Ages*. Woodbridge 2000, s. 138.

královského rodu se však také odrazila v kultuře – Peggy McCracken tak například vystopovala, že brzy po aféře se z dvorských příběhů prakticky úplně vytratil motiv nevěrné královny.⁸⁷

Jak vidno, sňatková politika šla pro francouzského krále od desíti k pěti. Ve své snaze uklidnit vztahy s nepřátelskými mocnostmi často jen vyprodukovala další konflikt, a především nešťastná volba manželek pro jeho tři syny se výrazně podepsala nejen na autoritě koruny, ale také společně s rostoucími vnitřními problémy království na králově zdravotním stavu. Bylo to právě roku 1314, tedy ten samý rok, kdy došlo k odkrytí aféry v Nesleské věži, kdy krále Filipa během lovu ranila mrtvice (zde se zprávy současníků rozcházejí, mrtvice spojená se zraněním po pádu z koně však zůstává nejpravděpodobnější příčinou královny smrti) a on tak v pouhých 46 letech skonal, bez možnosti plně dokončit své reformátorské dílo.⁸⁸

---

⁸⁷ MCCRACKEN, P.: *The Romance of Adultery: Queenship and Sexual Transgression in Old French Literature*. Philadelphie 1998, s. 171-172.

⁸⁸ BAUDON DE MONY, Ch.: *La mort et les funérailles de Philippe le Bel d'après un compte rendu à la cour de Majorque*. Bibliothèque de l'école des chartes. 58 díl. Paříž 1897, s. 5-14.

6 Kontakt se vzdálenějšími dvory

Po mnoho let se kapetovští králové snažili vyvíjet vliv především ve středomořském prostoru – ať už v Kastilii, Aragonu, Toulouse, Provence či Neapolsku a Sicílii. V některých těchto počinech byli úspěšnější než v jiných, byl to ale právě Filip IV., kdo středomořskou politiku s nástupem na trůn rázně ukončil. Vysmekl se z problémové války s aragonským královstvím a odmítl se zapojit do nástupnických bojů v Kastilii. Nebylo pro něj prioritou získat nová území, spíše konsolidovat království a uvolnit si ruce pro vnitřní reformy. Proto se jeho politika ubírala spíše severním směrem – Anglie, Flandry, Bretaň, Svatá říše římská. Vztahy s těmito subjekty nebyly zcela vyjasněné, a právě z nich také hrozilo největší nebezpečí.

6.1 Římský král

Co se Svaté říše týče, největší problém představovalo neexistující vymezení sfér vlivu mezi ní a Francií, potíž, kterou se Filip snažil řešit třeba už výše zmíněnou sňatkovou politikou. Zlom nastal po nástupu Albrechta Habsburského na německý trůn. V předchozích letech oba panovníci soupeřili s Albrechtovým předchůdcem, Adolfem Nasavským, navíc Albrecht se okamžitě pustil i do zápasu s papežem. Králové se sešli roku 1299 v Lotrinsku, během několikadenních okázalých slavností, jejichž pro Filipa nezvyklou pompou zaznamenali francouzští kronikáři.⁸⁹ Ty byly tak příležitostí k rozsáhlým diplomatickým jednáním, která vyvrcholila zasnoubením Filipovy sestry Blanky s Rudolfem, synem římského krále. Důležitým bodem programu byla snaha pevně ustanovit francouzsko-německou hranici, což byl na středověké feudální poměry neobvyklý krok. Území bývalé Lotharingie bylo rozdrobené mezi mnoho relativně mocných feudálů, kteří se svého nevyjasněného postavení nebáli využívat, což šlo přímo

---

⁸⁹ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 186.

proti Filipově iniciativě reformovat správu království. Zdá se, že hranicí se stala řeka Máza, snad byly vztyčeny i jakési hraniční značky, o kterých vypráví svědectví současníků, zaznamenaná během šetření za vlády Karla VI.⁹⁰ Navíc francouzskému králi složí hold za území ležící na levém břehu Mázy v roce 1301 hrabě z Baru.⁹¹

Vztahy se poněkud ochladily po definitivní porážce Bonifáce VIII. a smrti Blanky. Právě do této doby se také datuje návrh spojenecké smlouvy mezi Filipem IV. Sličným a českým králem Václavem II., hovořící o případném společném postupu proti římskému králi.⁹² Když roku 1308 Albrecht zemřel, neváhal francouzský král podpořit svého bratra Karla z Valois, věčného uchazeče o evropské trůny, v honbě za říšskou korunou. Králem byl nakonec zvolen Jindřich Lucemburský, což pro Filipa i přes neúspěch jeho bratra představovalo vítaný oddech – Jindřich byl jeho částečným vazalem.⁹³ Nastala tedy éra kapetovsko-lucemburského sbližování.

6.2 Stará aliance

Když malá princezna Markéta zahynula na moři při plavbě z Norska, bylo Skotsko uvrženo do nástupnické krize, které okamžitě využil anglický král. Vzhledem k rostoucímu napětí mezi anglickým a francouzským králem tak bylo jen přirozené, že John Balliol, jeden ze skotských pretendentů, viděl ve Filipovi potenciálního spojence. Také Thomas de Turberville, francouzský špeh na anglickém dvoře, dobře vyhodnotil situaci a v dopise do Francie nabádal ke kontaktování Skotů a vysvětloval výhody možného spojení.⁹⁴ Podmínky byly vyjednány a smlouva podepsána v roce 1295. Zavazovala obě strany napadnout Angličany v případě, že ti napadnou stranu druhou.

---

⁹⁰ MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 172.

⁹¹ BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825, s. 240.

⁹² MARÁZ, K. Václav III. (1289–1306). České Budějovice 2007, s. 39-41.

⁹³ VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935, s. 260.

⁹⁴ RILEY H.T. (ed.): *Chronicles of the Mayors and Sheriffs of London 1188-1274*. Londýn 1863, s. 293-295.

Smlouva byla výhodná pro obě strany, neboť neustále vázala anglické síly na obou stranách kanálu a není tedy divu, že byla pravidelně obnovována téměř všemi skotskými a francouzskými panovníky. Je však nutné podotknout, že to byl především Filip IV., kdo ze spojení na jeho úplném počátku vytěžil nejvíce.

A tak když Skotové odmítli povolat armádu na Eduardovu obranu Akvitánie a Velšané se během tohoto kroku dokonce vzbouřili, nestálo Filipovi nic v cestě a on mohl prakticky bez boje anglická léna na kontinentě obsadit. Jak už ale bylo řečeno výše, oba králové nakonec našli společnou řeč a nepřátelství mezi Anglií a Francií na čas utichlo, zvláště po nástupu Eduarda II. na trůn, neboť Filip měl na svého zetě značný vliv. A tak ač bylo Skotsko svým jižním sousedem napadáno zas a znovu, francouzský král to už nechával bez povšimnutí.

6.3 Chán

Zdaleka nejvzdálenějšími diplomatickými partnery Filipa Sličného byli pak nejspíše mongolští chánové. Ti opakovaně vysílali k evropským panovníkům poselstva s návrhy na možný společný vojenský postup v Levantě. Na dvoře Eduarda I. jim ale bylo dopřáno více sluchu, a nebýt kupcích se domácích problémů, jistě by křížové výpravy chtivý anglický král do Svaté země vyrazil. Francouzský král byl ve svých reakcích o poznání zdrženlivější a odmítal se nějak smluvně vázat, uznal však, že je poněkud zvláštní, když o Jeruzalém bojují nevěřící a křesťané zůstávají doma: „Mongolové, kteří nejsou křesťany, bojují, aby osvobodili Jeruzalém. O to více se do boje musíme přidat my sami. Pokud dá Bůh, připojíme se k vám s armádou.“ Tak to zaznamenal společník mongolského vyslance Rabana Saumy a dokonce s ním podle něj král na zpáteční cestu vyslal Goberta de Hellevile, jednoho z přítomných šlechticů.⁹⁵

---

⁹⁵ WALLIS BUDGE E.A. (ed.): *The Monks of Kublal Khan Emperor of China*. Londýn 1975, s. 57-58.

Plány na křížovou výpravu byly několikrát na stole (nejvážněji byly probírány na sjezdu v Poitiers, kde bylo papeži Klementovi V. předloženo dílo arménského mnicha Haytona, zabývající se mongolskou historií),⁹⁶ byly i jedním z bodů navrhovaného sloučení řádu Templářů s Johanity, pokaždé z nich však díky rostoucího napětí na evropské či domácí scéně sešlo. Mongolové tak ve svém boji zůstali osamoceni a brzy byly jejich snahy paralyzovány rozkladem Ílchanátu.

---

⁹⁶ JACKSON, P.: *The Mongols and the West: 1221-1410*. Harlow 2005, s. 334.

7 Závěr

Výsledkem všech Filipových snah bylo posílení francouzského království a jeho ukotvení jako jedné z nejmocnějších evropských říší té doby. Díky sňatku s Janou Navarrskou byla ke královské doméně připojena důležitá a bohatá území, která pomohla zaplnit válkou vyčerpanou pokladnu. Filipova zahraniční politika vždy vedla ke snaze uklidnit či vyřešit problémy, které představovaly překážku pro jeho vnitropolitické cíle.

Z konfliktu s aragonským královstvím se tak nejenže vyvlekl a vyhnul se zbytečné válce, ale skrze bratrův sňatek získal pro Francii další důležitá léna, jimiž téměř dovršil formování podoby království. Posledním francouzským územím bez přímého vlivu krále tak zůstala Akvitánie. V zápase s anglickým králem měl sice navrch, tento souboj však ukončil smírem z důvodu vyvstání nových protivníků. Sňatek jeho dcery Isabely s anglickým následníkem trůnu pak znamenal výrazný krok ve sblížení obou království a umožnil Filipovi ovlivňovat dění v Anglii.

Jako nejkrizovější se ukázala situace ve Flandrech. Flanderské peníze Filip potřeboval a zároveň se snažil rozbít spleť strukturu hrabství a zvýšit autoritu královské správy. Bruggská matutina a prohra u Courtrai znamenaly výrazný nezdár a Filipovi nezbývalo než vsadit vše na jednu kartu, tedy trestnou výpravu o dva roky později. Úplné připojení hrabství k doméně se nakonec nezdařilo.

Nejmonumentálnějším konfliktem pak byl zajisté spor s papežem. V tomto souboji diplomatů nakonec převážila síla Filipových legistů a podrobení papeže mělo pro království výrazné důsledky. Především díky něho získal Filip IV. ještě větší vnitropolitickou kontrolu, neboť prakticky ovládl francouzské duchovenstvo. Ač mluvit o galikanismu by bylo ještě předčasné, znamenalo Filipovo vítězství první krok k svébytnosti francouzské církve.

Ve Filipově politice lze vystopovat několik základních bodů. Prvním z nich byla snaha o co největší rozšíření královské domény či území ovládaných jeho rodinou. Champagne, Anjou, Maine, burgundské hrabství. To jsou jen nejvýznamnější území získaná během jeho vlády. Na rozdíl od svého předka, Filipa II. Augusta, nemusel kvůli nim ani jednou tasit meč.

Druhý bod představovalo zvýšení autority královských úředníků, kterým král důvěřoval mnohem více než feudálům. Výraznou měrou k tomu dopomohl zápas s papežem, po kterém úřednictvo získalo dohled nad církevním počínáním a také financemi, které se v druhé polovině Filipovy vlády království žalostně nedostávaly. Tato práce se vnitřní politice podrobněji nevěnovala, stačí však shrnout, že za Filipovy vlády poprvé opravdu přebral státní aparát část moci na úkor šlechty. Filipovi legisté získali také značný podíl na přímém procesu vládnutí, zvláště pak trojice jeho nejbližších rádčů – Pierre Flote, Guillaume z Nogaretu a Enguerrand z Marigny. Hlavně prvně jmenovaný se podepsal na králově zahraniční politice, což bylo dáno tím, že svému králi sloužil v první části jeho vlády, kdy k oněm diplomatickým střetům docházelo.

Třetím bodem byla pak snaha vymežit definitivní hranice království, s důrazem na východní hranici se Svatou říší (souboj ve Flandrech, burgundské sňatky, sbližování s Habsburky). Mimo tyto hranice se pak Filip odmítal jakkoli vojensky angažovat, neboť před vojenskými dobrodružstvími dával přednost konsolidaci domácí moci.

Za vlády Filipa IV. Sličného byl tak z Francie vytvořen ucelený a modernější stát, ač proto bylo často potřeba využít tvrdé ruky a opírat se o nenáviděné úředníky. Na závěr si pomůžeme citací romanopisce Maurice Druona, která celou situaci vystihuje nejlépe: „Stát pro něj znamenal vše. Za jeho vlády byla Francie veliká a Francouzi nešťastní.“⁹⁷

---

⁹⁷ DRUON, M.: *Železný král*. Praha 2005, s. 7.

8 Použité prameny a literatura

Prameny

1. ALIGHIERI, D.: *Božská komedie*. Praha 1952.
2. BRIÈRE, J.L.J. (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*. Paříž 1825.
3. BRUNNE, R.: *Peter Langtoft's Chronicle*. Oxford 1810.
4. DUBOIS, P., LANGLOIS Ch.-V. (ed.): *De recuperatione Terre Sancte*. Paříž 1891.
5. FUNCK-BRENTANO F. (ed.): *Annales Gandenses*. Paříž 1896.
6. FUNCK-BRENTANO F. (ed.): *Chronique Artésienne*. Paříž 1899.
7. GUYOT-BACHY I.: *Le Memoriale Historiarum de Jean de Saint-Victor*. Turnhout, 2000.
8. MOLINIER, A. (ed.): *Chronique Normande*. Paříž 1882.
9. PICOT, G.: *Documents relatifs aux Etats Généraux et assemblées réunis sous Philippe le Bel*. Paříž 1901.
10. RILEY H.T. (ed.): *Chronicles of the Mayors and Sheriffs of London 1188-1274*. Londýn 1863.
11. THEINER A. (ed.): *Caesaris Baronii Annales Ecclesiastici, Tomus 23*. Paříž 1871.
12. VIARD, J. (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*. Paříž 1935.
13. WALLIS BUDGE E.A. (ed.): *The Monks of Kublal Khan Emperor of China*. Londýn 1975.
14. WICKSTEED, P.H. (ed.): *Villani's Chronicle*. 2010.

Literatura

1. ALTAMIRA, R.: *A History of Spain from the Beginnings to the Present Day I*. Londýn 1966.
2. BAUDON DE MONY, Ch.: *La mort et les funérailles de Philippe le Bel d'après un compte rendu à la cour de Majorque*. Bibliothèque de l'école des chartes. 58 díl. Paříž 1897, s. 5-14.
3. BORDONOVE, G.: *Filip IV. Sličný*. Praha 2007.
4. BROWN, E.: *The King's Conundrum: Endowing Queens and Loyal Servants, Ensuring Salvation, and Protecting the Patrimony in Fourteenth-Century France*. In: BURROW, J.A. a WEI, I.: *Medieval Futures: Attitudes to the Future in the Middle Ages*. Woodbridge 2000.
5. COCKERILL S.: *Eleanor of Castille*. Amberley 2014, s. 25.
6. COLLINS, R.: *Keepers of the Keys of Heaven*. New York 2009.
7. DENTON J.H.: *Bernard Saisset and the Franco-Papal Rift of December 1301*. *Revue d'histoire ecclésiastique*, 102, 2007, s.399-427.
8. DRUON, M.: *Železný král*. Praha 2005.
9. FUNCK-BRENTANO F.: *Philippe le Bel en Flandre*. Paříž 1896.
10. GAILLARDIN C.: *Histoire du Moyen âge: Rivalité de la France et de l'Angleterre au XII et XIII siècles*. Paříž 1836.
11. GILLET, J.-M.: *Les étranges origines de la querelle linguistique en Belgique*. Brusel 2000.
12. GOUBET J. a LE HETE T.: *Les comtes de Blois et de Champagne et leur descendance agnatique, généalogie et histoire d'une dynastie féodale*. Paříž 2004.
13. JACKSON, P.: *The Mongols and the West: 1221-1410*. Harlow 2005.

14. LANGLOIS, Ch.-V.: *Saint Louis, Philippe le Bel, les derniers Capétiens directs*. In: LAVISSE E. (ed.): *Histoire de France III*. Paříž 1901.
15. LLOYD, T.: *The English wool trade in the Middle Ages*. Cambridge 1977.
16. MARÁZ, K. Václav III. (1289–1306). České Budějovice 2007.
17. MCCRACKEN, P.: *The Romance of Adultery: Queenship and Sexual Transgression in Old French Literature*. Philadelphie 1998.
18. MCNAMARA, J.A.: *Gilles Aycelin: The Servant of Two Masters*. New York 1973.
19. MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014.
20. PHILLIPS, S.: *Edward II*. Londýn 2011.
21. THÉRY, J.: *A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy*. *Journal of Medieval Religious Cultures*. 2013.
22. TOSTI, L.: *History of pope Boniface VIII and his times*. New York 1911.
23. WEIR, A.: *Queen Isabella: She-Wolf of France, Queen of England*. Londýn 2006.
24. WILLIAMSON, D.: *Kings and Queens of Britain*. Topsfield 1986.
25. WOODACRE, E.: *The Queens Regnant of Navarre: Succession, Politics, and Partnership, 1274–1512*. Palgrave Macmillan 2013.

9 Resumé

Philip IV the Fair is known mostly for his domestic struggles and reforms. This thesis dealt with the less known foreign policies. As a young king Philip strived to relieve France of the dangers of intricate Mediterranean affairs and focused more on the problem of the vassalage of the English king. This strife ended with reconciliation and strengthening of marriage ties, due to the emerging new threats in the form of pope and dissatisfied County of Flanders.

Dispute with the Holy See was an affair of diplomats while the conflict in Flanders was a traditional war. Directly overseeing both and using his best associates in the form of legalists Pierre Flote and Guillaume de Nogaret, French king emerged victorious in both struggles. This allowed him to focus more on his domestic policies.

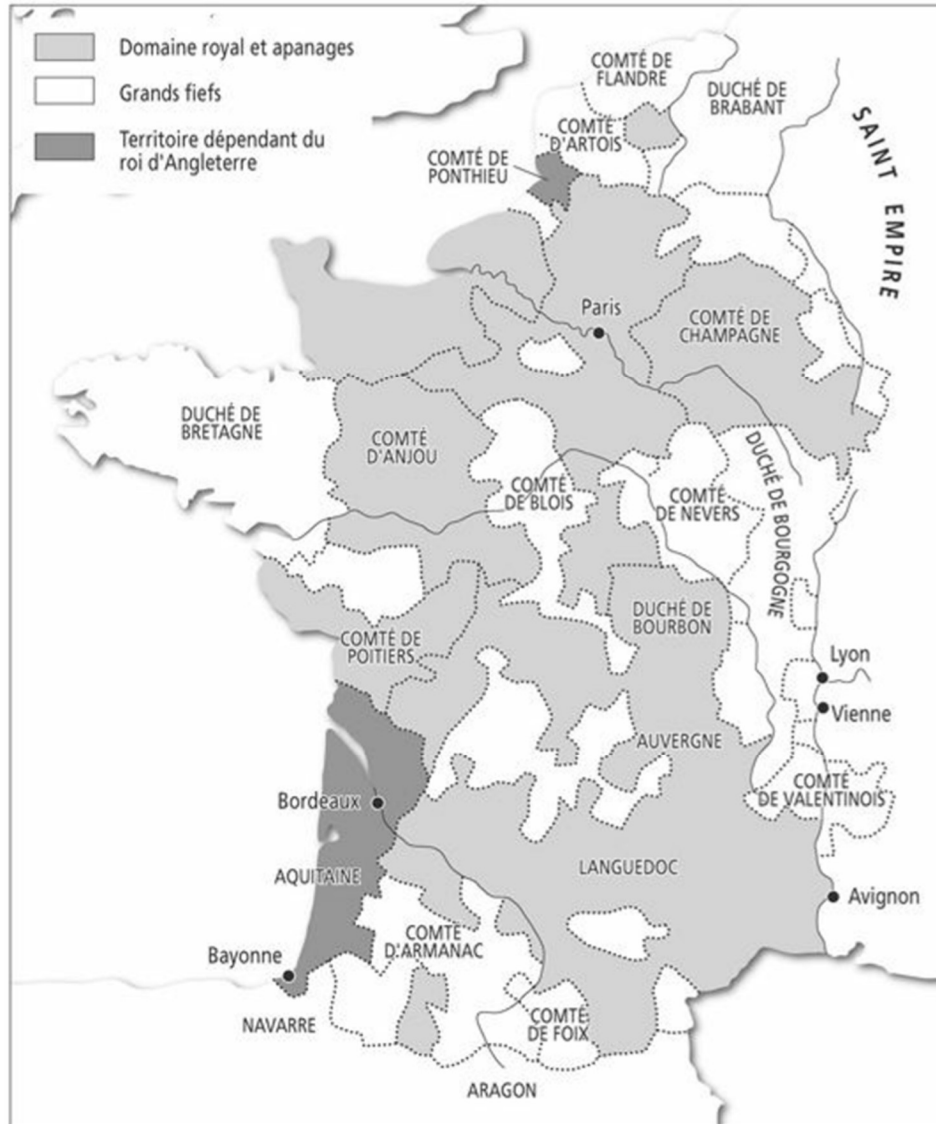
Philip's marriage policies ended up strengthening the power of the French king in his own kingdom due to expansion of royal demesne, while they simultaneously paved the way for the later succession crisis and the Hundred Years War. He also orchestrated the birth of the Auld Alliance with Scotland and worked to establish fixed borders with Holy Roman Empire.

In all these steps, three main goals could clearly be seen. First, the mentioned expansion of royal demesne and lands belonging to the House of Capet. Second, the reinforcement of the royal authority in the form of officials, clerks and legalists at the expense of feudal nobility and clergy. And third, the effort to finalize and stabilize the borders of the French kingdom, as to demarcate the territories under his authority while trying to avoid conflicts abroad.

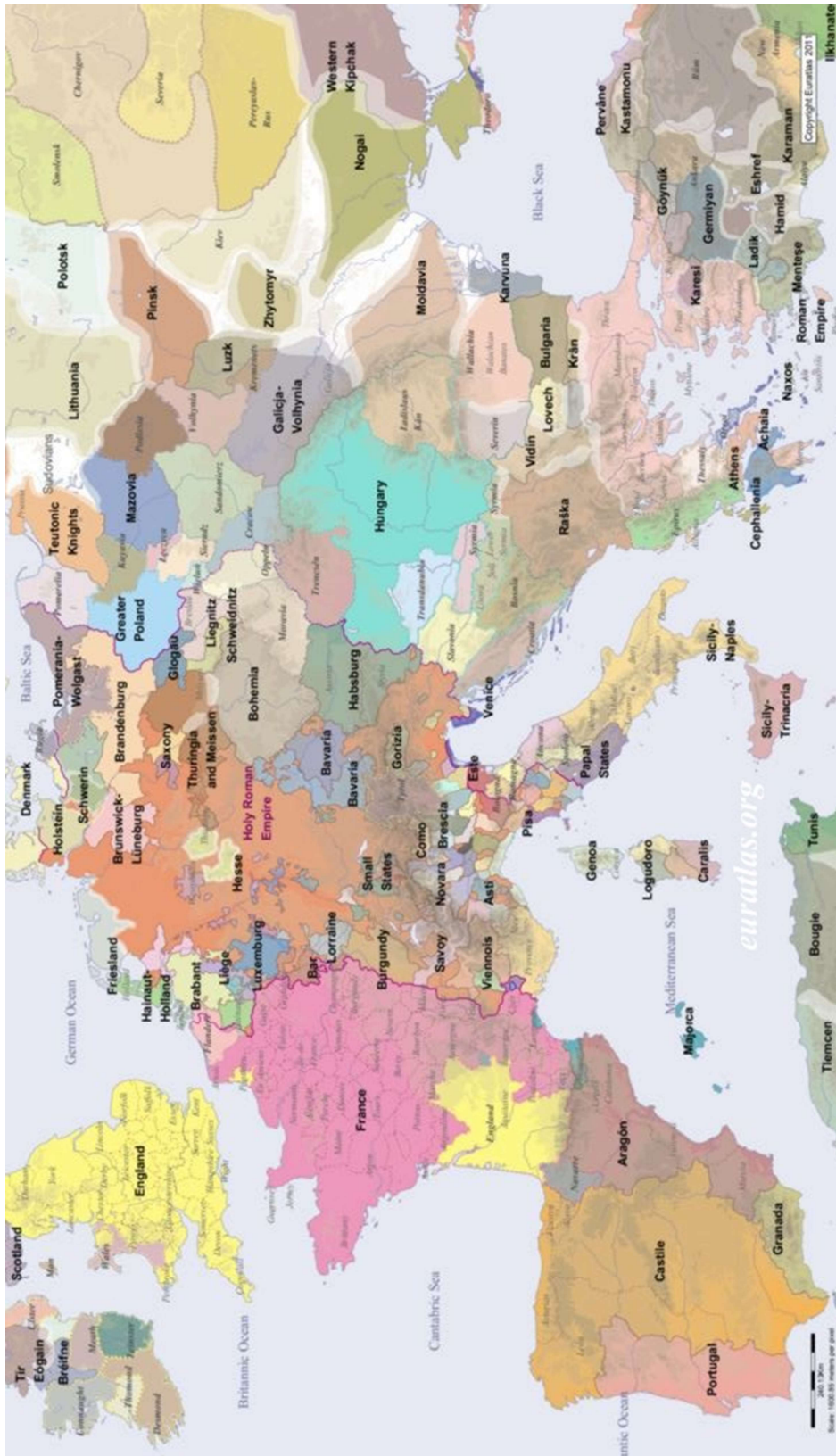
He was relatively successful in his efforts, and France became powerful and modernised state. Yet his legacy was largely squandered by his successors.

10 Obrazová příloha

1. Francie v roce 1300 (MINOIS, G.: *Philippe le Bel*. Paříž 2014, s. 579.)

2. Evropa v roce 1300 (Map of Europe in the Year 1300 [online]. [cit. 2018-04-09].
Dostupné z: https://www.euratlas.net/history_europe_en.html)

3. Filip IV. Sličný s rodinou. Zleva: Karel Sličný, Filip Dlouhý, Isabela Anglická, Filip IV Sličný, Ludvík Svárlivý, Karel z Valois (Illuminace z manuskriptu Latin 8504 [online]. [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <http://herald-dick-magazine.blogspot.cz/2014/11/29-novembre-1314-2014-700-e.html>)

